

MULLERES TRANS REFERENTES PARA O 8 M

GUÍA DOCENTE 2026

Proxecto da asociación:

Levado a cabo por:

Cristina Palacios (xerente)

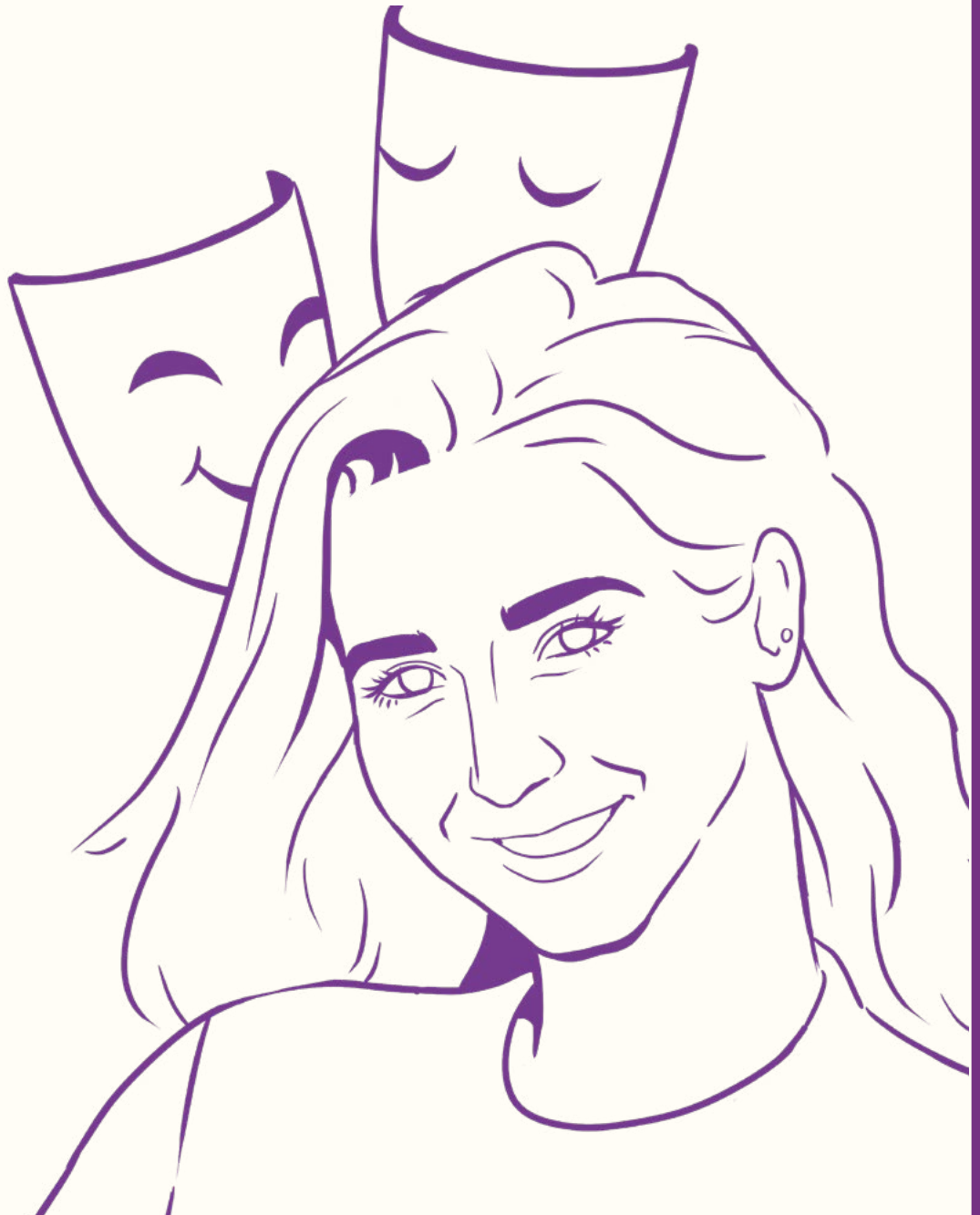
Prince Vidal Rodríguez (ilustración e deseño)

* Permítese a descarga e partilla deste documento, respectando os termos da licenza: citación de fontes, ausencia de lucro e partillas nas mesmas condicións.

ÍNDICE

<u>PRESENTACIÓN</u>	4
<u>INTRODUCCIÓN AOS MATERIAIS</u>	6
<u>BREVE INTRODUCCIÓN: DIVERSIDADE AFECTIVO-SEXUAL</u>	7
<u>DOCENCIA E LEI TRANS ESTATAL</u>	8
<u>LEXISLACIÓN ACTUAL EN MATERIA DE IGUALDADE</u>	10

PRESENTACIÓN

As vivencias trans fundamentalmente é unha conquista, a realización dun desexo, o desexo de ser e poder vivir socialmente como realmente son.

Asistimos durante décadas a uns malos tratos xeneralizados por parte da sociedade cara as persoas trans, máis nomeadamente ás mulleres. Na actualidade segue a existir unha imaxe distorsionada das súas vivencias, contemplándoas como persoas erradas, seres nocturnos, que elixen o que son, que habitan nun corpo equivocado que precisan modificar, engadíndolle morbosidade e desposuíndoas de calquera trazo humano posible.

As rapazas e mulleres trans que dende a súa infancia e adolescencia loitan contra o rexeitamento social, son presas da desigualdade xerada polo cisheteropatriarcado. Ao igual que calquera muller, tamén son vítimas da discriminación machista e teñen que loitar contra o acoso sexual, a violencia de xénero, a fenda laboral e salarial. Pero tamén contra os prexuízos, o rexeitamento familiar e social, a falta de referentes positivos, a deficiente formación e a falta de capacitación laboral, obstáculos moi importantes para o apoderamento e a integración social destas mulleres.

Dende ARELAS levamos anos traballando con centros educativos de toda Galiza, tratando de achegar a todo o alumnado a diversidade de identidades, orientacións e familias, loitando para erradicar a LGTBIfobia. Buscando continuamente mellorar e ampliar as accións formativas presenciais que facemos nas aulas co alumnado, elaboramos materiais educativos para uso e disfrute de calquera persoa allea á entidade con ganas de seguir visibilizando e formando sobre estas realidades dende unha mirada positiva e transformadora (docentes, alumnado, familias,..). Normalmente os materiais empregados nas aulas teñen unha mirada cisheteronormativa, limitante, de como debemos ser, vivir e expresar a nosa identidade de xénero, da forma “correcta” de amar ou desexar e o tipo de familia patriarcal imperante, case sempre froito dos mitos do amor romántico.

É por isto que presentamos este material con motivo da celebración do 8 de marzo, día da muller, como unha ferramenta contra a discriminación e a invisibilidade das mulleres trans. Para darlles o seu espazo na loita feminista contra as violencias e desigualdades machistas.

Sororidade e feminismo para Transformar a sociedade!

Cristina Palacios, xerente de ARELAS, asociación de familias de infancia e mocidade trans de Galiza

Existimos e estamos, camiñamos au teu, ao voso rente.

Sofremos o Patriarcado, o heteropatriarcado que nos provoca ánsias de revolución, daí ninxe a nosa forza.

Como dicía Mario Benedetti “Hai poucas cousas tan enxordecedoras como o silencio” por iso hai décadas que as Mulleres Trans somos visíbeis.

Estamos inmersas, en pé de igualdade, nos Feminismos. Traemos a nosa seiba co Transfeminismo sumando as forzas das resilientes, das que estamos nas marxes da sociedade.

Somos lume, somos paixón por un outro mundo que entre todas si é posíbel.

Laura Bugalho, transfeminista e sindicalista.

INTRODUCCIÓN AOS MATERIAIS

Benvidas, benvidos e benvides. Dende ARELAS, asociación de familias de infancia e mocidade trans de Galiza, poñemos a vosa disposición este material educativo co motivo do 8M, para que as mulleres visibilizadas nas aulas supoñan un conxunto máis representativo da nosa sociedade. Trátase dunha serie de actividades e temas a tratar, adaptados aos diferentes cursos escolares, que pretenden introducir ás mulleres trans no curriculum para que unha porcentaxe importante de mozas, profesoras e traballadoras no ámbito docente poidan atoparse neste día e nesta loita.

O proxecto “Mulleres Trans referentes para o 8M” xurdiu en 2021 e dende entón, cada certo tempo, Arelas intenta ampliar e actualizar os materiais, realizando novas actividades que ofrecer ao alumnado e nova información que ofrecer ao profesorado. Todos os contidos pódense atopar na páxina oficial de Arelas <https://asociacionarelas.org> no apartado de **Recursos > Material Didáctico**.

Estes son os PDFs que vos proporcionamos e que configuran o proxecto:

1. Este libro/guía docente. En caso de imprimir, está pensado para dobre cara en A4. Contén por este orde:

- Unha **presentación da asociación** e das súas motivacións.
- Unha **introdución aos materiais** que configuran o proxecto.
- Apartados introductorios sobre **temas relativos á igualdade e á diversidade**.
- Un anexo de **referencias legislativas** relacionadas coa diversidade afectivo-sexual.

2. Un documento con 5 breves biografías ilustradas de 5 mulleres trans (no caso da primeira edición serán 10), referentes actuais con contido adicional a través de códigos QR, videos ou artigos relacionados con cada unha destas figuras que poden aportar información de interese.

Cada un destes cadernos biográficos ten asociada unha serie de cadernillos de actividades e están pensados para achegar unha información máis completa ao profesorado, incluíndo unha **suxerencia metodolóxica** sobre como levar a cabo as actividades de acordo ás biografías propostas.

3. Cadernillos de actividades deste ano: 4 en total, con exercicios adaptados a diferentes rangos de idade.

- CADERNILLO A, para 1º e 2º de Primaria.
- CADERNILLO B, para 3º, 4º, 5º e 6º de Primaria.
- CADERNILLO C, para 1º, 2º e 3º da ESO
- CADERNILLO D, para 4º da ESO e os grupos de Bachiller

4. Carteis: Complemento esencial para o desenvolvemento das actividades, sobre todo en primaria. Son as ilustracións das mulleres con información bibliográfica resumida. Están pensados para que se impriman en A3.

DIVERSIDADE AFECTIVO-SEXUAL

BREVE INTRODUCCIÓN A TRAVÉS DAS REALIDADES TRANS

Os conceptos que se explican a continuación non pretenden reemplazar unha formación sobre esta materia, senón servir como coñecemento base para evitar discursos tóxicos ou estereotipados nas vosas aulas. Animámosvos a curiosear sobre os termos que queden a medias para ofrecer un contido máis completo ao alumnado. Nesta sección intentaremos que comprendades un pouco a realidade trans a través de tres simples afirmacións, paliando de paso certas crenzas que perxudicaron dende sempre a convivencia con este colectivo.

1. As mulleres (e persoas) trans non naceron nin viven en corpos equivocados.

O noso sistema actual clasifica ás persoas segundo a súa xenitalidade; se unha crianza ten pene asignaráselle a etiqueta “home”, se ten vulva, “muller”. É un sistema binario, establecido pola usual coincidencia entre ambos conceptos (pene-home, vulva-muller). Aínda así, estes non sempre se corresponden, por iso diferenciamos entre o **sexo asignado ao nacer** polo persoal médico, atendendo só a un par de caracteres sexuais, e a **identidade sexual**, capaz de definirte como home, muller ou persoa non binaria fronte a sociedade, a través da túa autopercepción e máis alá do sexo que se che asignara, dos estereotipos e roles de xénero.

Unha muller **trans** é, polo tanto, unha muller cuxo sexo asignado ao nacer foi macho-masculino, atendendo ao seu xenital, e polo tanto, identidade “home”, pero que acabou manifestando dalgunha maneira unha identidade sexual diferente, neste caso “muller”. Se esta muller nacera con vulva e se lle fora asignado xa ao nacer o sexo feminino sería **cisexual**, coincidindo o seu sexo asignado coa súa identidade.

Trátase entón dunha etiquetaxe errónea. Asímeso e asígnase unha identidade a esa crianza, pero iso non implica que o seu corpo esté equivocado; simplemente sáese do normativo. Cada persoa trans realizará un **proceso de tránsito particular**, sen comezo ou final específicos. Xeralmente hai unha etapa de tránsito social onde se da a coñecer pola súa verdadeira identidade (moi importante: respetar o nome e os pronomes elixidos por esta persoa) e logo, se o desexa, realizará cambios físicos que a fagan sentir máis cómoda coa súa corporalidade e coa sociedade na que vive. Independentemente do que faga: **O corpo dunha muller trans é o corpo dunha muller, válido e de seu.**

2. Identidade, orientación e expresión son conceptos independentes.

É verdade que estes termos forman parte do gran cóctel ao que chamamos **sexualidade** (recoméndase buscar a definición do termo dado pola OMS) pero son tres características diferenciadas dentro de cada persoa. Así, unha muller trans (identidade) pode ser heterosexual e sentir distintos tipos de atraccións física, romántica e/ou sexual polos homes, ou pode ser lesbiana e atraerlle as mulleres, atraerlle tódolos sexos e ser bisexual/pansexual, atraerlle ningún (asexual) etc. Esta sería a súa **orientación sexual**.

Por outro lado, ser muller ou hetero pouco ten que ver coa maneira na que elixes expresarte e presentarte ás demais persoas. Chámaselle **expresión de xénero** á roupa que escollemos, ao aspecto, aos roles, condutas, intereses... todas as características que nos definen e podemos catalogar, de acorde a nosa cultura e estereotipos sociais, como femininas, masculinas ou andróxinas (aquelas características cuxa ambigüidade non nos permite catalogalas nas dúas anteriores). Isto non ten por que corresponder ca identidade ou sexualidade dunha persoa; unha muller, trans ou cis, poderá vestir e ser tan masculina/andróxina como queira. Unha persoa non binaria poderá tamén ser o feminina/masculina que prefira.

3. Actualmente o noso sistema social é cisheteropatriarcal.

Se o patriarcado é unha organización onde prevalece o criterio e o poder do varón, o termo cis-hetero-patriarcado especifica: sempre que este varón sexa cissexual (a súa identidade sexual coincida co sexo que se lle asignou ao nacer) e hetero (e lle atraian as mulleres). Polo tanto, canto máis lonxe desta definición te atopas, máis lonxe estarás do concepto de “normalidade” e de obter os dereitos que podemos considerar básicos.

Esta pirámide susténtase no concepto **xénero** e nos estereotipos e roles tóxicos xerados en torno a él, causantes de tódalas actitudes sexistas. O xénero en sí é unha construción cultural e histórica baseada nos sexos, que relaciona sexo, xénero e roles/actitudes, incluso gustos. Pódenos facer asumir absurdas afirmacións como:

Muller = vulva = heterosexual = xogar con bonecas, ter filles, ser ama de casa.

Estes estereotipos e roles non deixan de ser o resultado dun longo proceso de aprendizaxe e traen consigo prexuízos que determinan a nosa actitude ou trato cara outras persoas. No caso das mulleres trans acarrea un nivel de exclusión inconcebible dende un punto de vista humano. Por fortuna, estamos a deconstruílos pouco a pouco, pois a diversidade existe nas relacións, nas familias, en cada unha das persoas, e dentro destas diferenzas, todes temos o mesmo dereito a recibir amor, comprensión e respecto.

Se tedes calquera dúbida, queredes ampliar información ou facernos suxerencias, non dubidedes en contactar coa nosa entidade aos correos arelasociacion@gmail.com ou infoarelas@gmail.com, ou a través de whatsapp ao número 686 16 04 65. Tamén podedes acceder a nosa páxina [clikando neste link](#) ou buscándonos na web, onde atoparedes vídeos, curtametraxes, recomendacións de contos, máis material didáctico, formación para o profesorado.

DOCENCIA E LEI TRANS ESTATAL

Como seguro sabedes, no ano 2023 aprobouse a Lei 4/2023, do 28 de febreiro, para a **igualdade real e efectiva das persoas trans** e para a garantía dos dereitos das persoas LGTBI+, a máis comunmente coñecida como “Lei Trans Estatal”.

Esta lei veu a recoñecer dereitos fundamentais das persoas LGTBI+ en diferentes ámbitos vitais. Tamén recoñeceu dereitos básicos das persoas trans, historicamente maltratadas e esquecidas. Entre os dereitos máis importantes recoñecidos a este colectivo están a **autodeterminación de xénero** e a **despatoloxización**. Ambas cuestións implican o dereito das persoas trans a dicir quen son e a vivir libremente a súa

identidade sen que eso sexa motivo de inxerencias, diagnósticos e tutelaxes da saúde mental.

O ámbito educativo é un dos aspectos máis importantes desta lei, **outorgándolle ás administracións educativas e ao profesorado un papel moi relevante** á hora de acompañar ao alumnado LGTBI+ e á hora de crear escolas libres de LGTBIfobia.

Destacamos os seguintes artigos desta lei:

Artigo 22. Formación no ámbito docente e educativo.

“As administracións educativas (...) incorporarán contidos dirixidos á formación en materia de diversidade sexual, de xénero e familiar das persoas LGTBI co fin de capacitalo para:

- a) Fomentar o respecto dos dereitos e liberdades fundamentais e da igualdade de trato e non discriminación das persoas LGTBI.
- b) A detección precoz entre o alumnado dalgún indicador de malos tratos no ámbito familiar por motivo de orientación sexual, identidade sexual, expresión de xénero e características sexuais.
- c) O coñecemento das especiais circunstancias do acoso e a violencia escolar polos motivos establecidos nesta lei, as súas consecuencias, prevención, detección e formas de actuación, con especial atención ao ciberacoso.
- d) O funcionamento dos protocolos de actuación que deben establecerse de conformidade co artigo 34 da Lei Orgánica 8/2021, do 4 de xuño, de protección integral á infancia e a adolescencia fronte á violencia.”

Artigo 23. Material didáctico respectuoso coa diversidade LGTBI.

“As Administracións educativas (...) fomentarán o respecto á diversidade sexual, de xénero e familiar nos materiais escolares, así como a introdución de referentes positivos LGTBI nos mesmos, de maneira natural, respectuosa e transversal, en todos os niveis de estudos e dacordo coas materias e idades.”

Artigo 24. Programas de información no ámbito educativo.

“As Administracións educativas, no ámbito das súas competencias, promoverán a aplicación de programas de información dirixidos ao alumnado, ás súas familias e ao persoal de centros educativos co obxectivo de divulgar as distintas realidades sexo-afectivas e familiares e combater a discriminación das persoas LGTBI e as súas familias polas causas previstas nesta lei, con especial atención á realidade das persoas trans e intersexuais.

Fomentarase que estes programas realícense en colaboración coas organizacións representativas dos intereses das persoas LGTBI, así como coa Comunidade Educativa.”

Desde ARELAS queremos contribuir a dar resposta a un imperativo legal, facilitando este material aos centros educativos galegos que desexamos sexan de utilidade.

LEXISLACIÓN ACTUAL

EN MATERIA DE IGUALDADE

NOTA: As consideradas máis relevantes irán resaltadas pero todas son de vital importancia

Referencias legislativas que recoñecen Dereitos Humanos as Persoas Trans

1. Declaración Universal dos Dereitos Humanos de 1948
2. [Principios sobre a aplicación da lexislación internacional de dereitos humanos con relación á orientación sexual e á identidade de xénero \(Principios de Yogyakarta\), 2006](#)
3. Lei 3/2007, do 15 de marzo, reguladora da rectificación rexistral da mención relativa ao sexo das persoas.
4. Lei orgánica 3/2007, do 22 de marzo, para a igualdade efectiva de mulleres e homes.
5. [Lei 2/2014, do 14 de abril, pola igualdade de trato e a non discriminación de lesbianas, gays, transexuais, bisexuais e intersexuais de Galicia.](#)
6. [Lei 26/2015, de 28 de xullo, de modificación do sistema de protección á infancia e á adolescencia.](#)
7. Instrución de 23 de outubro de 2018, da Dirección Xeral dos Rexistros e do Notariado, sobre cambio de nome no Rexistro Civil de persoas transexuais.
8. [Lei 4/2023, do 28 de febreiro, para a igualdade real e efectiva das persoas trans e para a garantía dos dereitos das persoas LGTBI](#)

Referencias legislativas en materia de igualdade e DASF* no ámbito educativo

1. Decreto 229/2011, do 7 de decembro, polo que se regula a atención á diversidade do alumnado dos centros docentes da Comunidade Autónoma de Galicia nos que se imparten os ensinos establecidos na Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación.
2. Lei Orgánica 8/2013, de 9 de decembro, para a mllora da calidade educativa.
3. Decreto 8/2015, do 8 de xaneiro, polo que se desenvolve a Lei 4/2011, do 30 de xuño, de convivencia e participación da comunidade educativa en materia de convivencia escolar
4. [Decreto legislativo 2/2015, do 12 de febreiro, polo que se aproba o texto refundido das disposicións legais da Comunidade Autónoma de Galicia en materia de igualdade](#)
5. [I Plan de actuacións para a igualdade dos centros educativos de Galicia 2016-2020.](#)
 - Instrución do 6 de setembro de 2019, da Dirección Xeral de Educación, Formación Profesional e Innovación Educativa, para a [elaboración de Plans de Igualdade](#) no curso 2019/2020, nos centros docentes sostidos con fondos públicos de niveis non universitarios da consellería de educación, universidade e formación profesional.
 - [Protocolo educativo para garantir a igualdade, a non discriminación e a liberdade da identidade de xénero.](#)
6. Decreto 155/2022 de 15 de setembro, polo que se establecen a ordenación da educación primaria na Comunidade Autónoma de Galicia
7. Decreto 156/2022 de 15 de setembro, polo que se establecen a ordenación e o currículo da educación secundaria obrigatoria e na Comunidade Autónoma de Galicia.
8. Decreto 157/2022 de 15 de setembro, polo que se establecen a ordenación e o currículo da bacharelato na Comunidade Autónoma de Galicia.

*DASF = Diversidade Afectivo-Sexual e Familiar